

Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
ediție semestrială, seria științe umanistice, nr. 2 (12), 2020

~ Secțiunea A. Istorie / Section A. History ~

The scientific bulletin of the State University "Bogdan Petriceicu Hasdeu" from Cahul
half-yearly edition, humanities series, no. 2 (12), 2020

MATERIALE ARHEOLOGICE DEOSEBITE DIN PATRIMONIUL MUZEULUI BRĂILEI „CAROL I”.
B. EPOCA BRONZULUI. RECIPIENTE CERAMICE (I)

Mirela Vernescu

muzeograf dr., Muzeul Brăilei „Carol I”
(email: miravernescu@yahoo.com)

Rezumat. Acest articol de mici dimensiuni își propune să prezinte câteva piese de excepție din colecțiile Muzeului Brăilei „Carol I”. Piese sunt descoperite în așezarea de la Lișcoteanca-Movila Olarului (jud. Brăila) și aparțin culturii Katakobnaja.

Cuvinte cheie: morminte, epoca bronzului, cultura Katakobnaja.

*

Abstract. This small article aims to present some exceptional pieces from the collections of the Museum of Brăila "Carol I". The presented pieces are discovered in the settlement from Lișcoteanca-Movila Olarului (Brăila County) and belong to the Katakobnaja culture.

Key words: tombs, Bronze Age, Katakobnaja culture.

Bărăganul pare o întindere fără sfârșit, un vast ținut de stepă, în care omul este, totuși, prezent. Primele dovezi despre prezența oamenilor de demult au apărut în preajma cursurilor de apă, care ofereau elementul vital pentru supraviețuirea statornică în aceste locuri. Este și cazul așezării de la Lișcoteanca – Movila Olarului, aflată în apropierea Călmățuiului.

Movila Olarului este așezată pe un pînten legat de terasa joasă a râului Călmățui printr-o limbă de pământ de circa 100 metri. Astăzi se află la 3,5 kilometri vest de Lișcoteanca, în stînga drumului comunal ce duce spre Batogu. La doi kilometri spre vest se află situl arheologic Moș Filon.

Situl a fost cercetat sistematic de către N. Harțuche și Fl. Anastasiu între anii 1970-1976¹. A fost investigată așezarea (*tell*), fiind puse în evidență două niveluri de locuire ce aparțin culturii Gumelnița, fazele A1-A2, în care s-au săpat 625 metri pătrați. Depunerile arheologice au o grosime ce variază între 1,80 și 2,00 m. În partea centrală au fost descoperite și 22 de morminte: 10 din epoca bronzului, 10 sarmatice și două pecenege.

Din cele 10 morminte descoperite ce aparțin epocii bronzului (Fig. 1) doar patru au obiecte de inventar (M₁, M₄, M₁₁ și M₁₂), iar dintre acestea trei sunt specifice culturii catacombelor (M₁, M₄, M₁₁).

¹ Nicolae Harțuche, *Cercetările arheologice de la Lișcoteanca I. Așezarea „Movila Olarului” (1970-1976)*, în Istros, V, 1987, pp. 7-90.

Mormântul nr. 1 (M₁/1970) era situat pe latura de vest a tell-ului și conținea scheletul unui adult, așezat pe spate, cu brațele întinse pe lângă corp, orientat cu capul spre vest. În dreapta craniului era depus un castron bitronconic, cu fund plat, buza evazată și rotunjită și o apucătoare cu trei impresiuni; a fost modelat din pastă comună, cu nisip ca degresant și slip cu aspect mat; la interior, vasul are culoare brun-cenușie, iar la exterior gălbui-cărămizie cu pete. Este decorat cu două linii paralele sub buză și alte două pe pânțele, între ele fiind două linii vălurite, precum și impresiuni de șnur răsucit (Fig. 2).

Mormântul nr. 4 (M₄/1971) avea groapă de formă dreptunghiulară, în care era depus un schelet de adult, așezat pe spate, cu craniul înclinat ușor spre stânga, brațul stâng întins pe lângă corp, iar dreptul îndoit din cot, cu palma pe abdomen. Deasupra umărului drept, în apropierea craniului, era depus un vas, cu gura către schelet. Vasul este lucrat din pastă fină, pe ambele fețe având un strat de slip nelustruit (cenușiu la interior, cărămiziu deschis la exterior); are formă semisferică, fund rotunjit, puțin turtit; are o apucătoare perforată; buza invazată. Decorul este realizat cu șnur răsucit; sub buză are o linie, iar sub aceasta o bandă din trei linii paralele orizontale; urmează o bandă de șase linii, așezate în ghirlandă (Fig. 2).

Mormântul nr. 11 (M₁₁/1973) descoperit la adâncimea de 0,60 metri, aparținea unui copil (L = 1,25 m), întins pe spate, cu capul orientat spre est, brațele pe lângă corp, femurele înclinate spre stânga, iar de la genunchi picioarele drepte, paralele. Lângă umărul drept erau depuse trei vase (Fig. 3): 1. Castron din pastă fină, cu slip nelustruit la interior și exterior, culoare gălbuie, cu pete brun-cenușii; formă bitronconică, gura largă, gât scurt, buza evazată, pe umăr are o toartă tubulară; 2. Strachină din pastă fină, culoare gălbui-cenușie cu pete cenușii, urme de lustruire, formă tronconică, sub buză o proeminență; 3. Ceașcă din pastă fină, slip lustruit, gălbui-cărămiziu, gât înalt, buza răsfrântă, corp bombat, toartă bandată, supraînălțată; în partea opusă toartei are o proeminență².

Aria de răspândire a culturii Katakobnaja o constituie zona de stepă și parțial silvostepa de la Volga la Prut, incluzând mai multe variante locale. Primele cercetări au fost făcute de V. A. Gorodkov la începutul secolului XX. V. Dergacev a împins granițele vestice și sud-vestice ale culturii catacombelor până la Carpații Orientali și Dunărea de Jos, dar mormintele din estul României le-a interpretat ca infiltrări sporadice în această regiune, interfluviul Nistru-Prut fiind socotit „periferia extrem vestică a culturii catacombelor”³. P. Roman consideră că purtătorii acestei culturi au fost cauza deplasării spre vest a unor noi grupe cu morminte tumulare,

² Idem, *Contribuții la cunoașterea epocii bronzului în jud. Brăila*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 24, nr. 1, 1973, pp. 15-25; Mirela Vernescu, *Bărăganul în preistorie (circa 3500-1200 a.Chr.). Perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului și epoca bronzului*, Ed. Istros, 2013, pp. 78-79, 166.

³ Valentin Dergacev, *Epoca Bronzului. Perioada timpurie*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1994, p. 127.

care au provocat tulburările din aria Glina, după faza Govora Sat-Runcur⁴. S. Morintz și Al. Oancea vorbesc despre legăturile dintre cultura Monteoru și cultura Katakobnaja⁵. G. N. Toščev critică această ipoteză și argumentează existența legăturilor dintre Mnogovalikovaja și culturile Bronzului mijlociu carpatic – mai ales Monteoru⁶.

Prin urmare, originea culturii rămâne discutabilă. Nucleul ei îl constituie monumentele de tip Donețk. În zonele sale periferice, cultura Katakobnaja este un rezultat al dislocării populației grupului Donețk și al interacțiunii cu diferite triburi ale culturii Jamnaja⁷. În aria sa de formare, cultura Katakobnaja este cunoscută prin așezări și necropole tumulare. Pentru spațiul Prut-Nistru se cunosc necropole tumulare (o sută, cu circa 500 de înmormântări), iar la Dănceni și Harmațca – necropole plane⁸. Între Prut și Nistru, purtătorii culturii Katakobnaja nu au ridicat decât rareori tumuli noi (Gura Bâcului, Semionovka, Glinoe), folosind pentru ceremoniile funerare tumulii vechi⁹.

În spațiul românesc au fost utilizate mobile mai vechi, trăsătură specifică arealului vestic al culturii Katakobnaja. Mormintele sunt cu nișă (catacombă) sau depuneri în gropi simple. Mormintele erau mai ales individuale, dar se cunosc și duble (Holboca) sau triple; scheletele erau așezate în poziții diferite: întinsă – mai puțin numeroase; chircită pe spate sau pe o parte; așezate cu fața în jos¹⁰. După clasificarea lui Teleghin și Jarovoy, au fost distinse cinci grupe de poziții de depunere a defuncțiilor în mormintele culturii Katakobnaja¹¹. În zona de stepă a Ucrainei, cultura Katakobnaja se situează pe locul secund, dintre culturile epocii bronzului, după Srubnaja, ca număr de morminte cu fața în jos¹². În România s-au descoperit și morminte plane (Brăilița, Lișcoteanca, probabil Sarichioi). Ocrul este mai rar întâlnit decât în cultura Jamnaja.

În sud-estul României și în Bulgaria răsăriteană numărul mormintelor

⁴ Petre Roman, *Perioada timpurie a epocii bronzului pe teritoriul României*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 37, nr. 1, 1986, pp. 34, 45, 47; M. Vernescu, *op. cit.*, pp. 123-124.

⁵ Al. Oancea, V. Drâmbocianu, *Contacte între cultura Monteoru și grupuri de populații nord-pontice în lumina descoperirilor din județul Buzău*, în *Mousaios*, 2, 1978, p. 5; Al. Oancea, *Considérations sur l'étape finale de la culture de Monteoru*, în *Dacia* (N.S.), 25, 1981, pp. 131-191.

⁶ G. N. Toščev, *Cultura Catacombelor și contactele ei în partea de vest a arealului*, în *Thraco-Dacia*, XIX, 1998, p. 55; Fl. Burtănescu, *Epoca timpurie a bronzului între Carpați și Prut. Cu unele contribuții la problemele perioadei premergătoare epocii bronzului în Moldova*, București, Biblioteca Thracologica, XXXVII, 2002, p. 227.

⁷ S. N. Bratčenko, *Nižnee Poddonie v epokhu srednei bronzy*, Kiev, 1976, p. 58; V. Dergacev, *op. cit.*, p. 127.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ E. V. Jarovoy, *Kurgany eneolita-epochi bronzy Nižnego Podnestrovja*, Chișinău, 1990, *passim*.

¹² Fl. Burtănescu, *op. cit.*, p. 285.

atribuite culturii Katakobnaja nu este mare; morminte aparținând culturii Katakobnaja sunt doar în opt puncte, cel mai vestic fiind probabil cel de la Ploiești-Triaj, la care pot fi adăugate complexe de caracter mixt. Aici pot fi încadrate și o parte a mormintelor cu schelete întinse, dar fără inventar: Baldovinești, Ciulnița, Gurbănești, Sărulești¹³. Incerte sunt descoperirile de vase de la Neptun¹⁴ și Rasova-Malu Roșu¹⁵, ce provin din morminte distruse, dar prezintă analogii cu Ezerovo II și cultura Katakobnaja¹⁶. Aceste materiale ar putea să reflecte contacte și influențe reciproce între cele două culturi. În Bulgaria nu se cunosc înmormântări de tip cultura Katakobnaja, cu excepția unui mormânt distrus de la Belogradec, în care a fost descoperită o cupă fragmentară, decorată cu impresii circulare¹⁷.

Mai puțin de jumătate din înmormântări au inventar funerar. Inventarul constă din ceramică, unelte, arme și puține obiecte de podoabă. Obiectele sunt depuse, de cele mai multe ori, în camera funerară și mai rar la intrarea în catacombă¹⁸. Inventarul era așezat în dreapta defunctului, la cap sau în partea de sus a corpului, mai rar în zona bazinului sau la picioare. Cel mai des întâlnită în inventarul funerar este ceramica de culoare neagră sau cenușie, cu multă șamotă în compoziție. Majoritatea vaselor nu au decor, dar pe cele ornate apar benzi șnurate și linii incizate. Ca forme întâlnim borcane, vase bitronconice, amfore etc. Sunt depuse alături de defuncți vârfuri de săgeată triunghiulare, topoare de piatră, pandantive de os sau plăcuțe de bronz. Obiectele de metal sunt foarte rare¹⁹.

Complexele culturii Katakobnaja sunt sincrone cu complexe Jamnaja, varianta Bugeac, și pot fi datate în secolele XIX-XVIII, posibil și în secolul XVII a.Chr.

¹³ Idem, *Contribuții asupra unor morminte tumulare de pe teritoriul Moldovei (perioada de tranziție-bronz timpuriu)*, în *Thraco-Dacica*, XVII, 1996, pp. 91-92.

¹⁴ C. Iconomu, *Cercetări arheologice la Mangalia și Neptun*, în *Pontica*, 1, 1968, p. 305.

¹⁵ M. Irimia, *Cercetările arheologice de la Rasova-Malu Roșu. Raport preliminar (cu privire special asupra Hallstatt-ului în Dobrogea)*, în *Pontica*, VII, 1974, p. 130.

¹⁶ Fl. Burtănescu, *op. cit.*, p. 330.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ V. Dergacev, *op. cit.*, p. 128.

¹⁹ *Ibidem*.

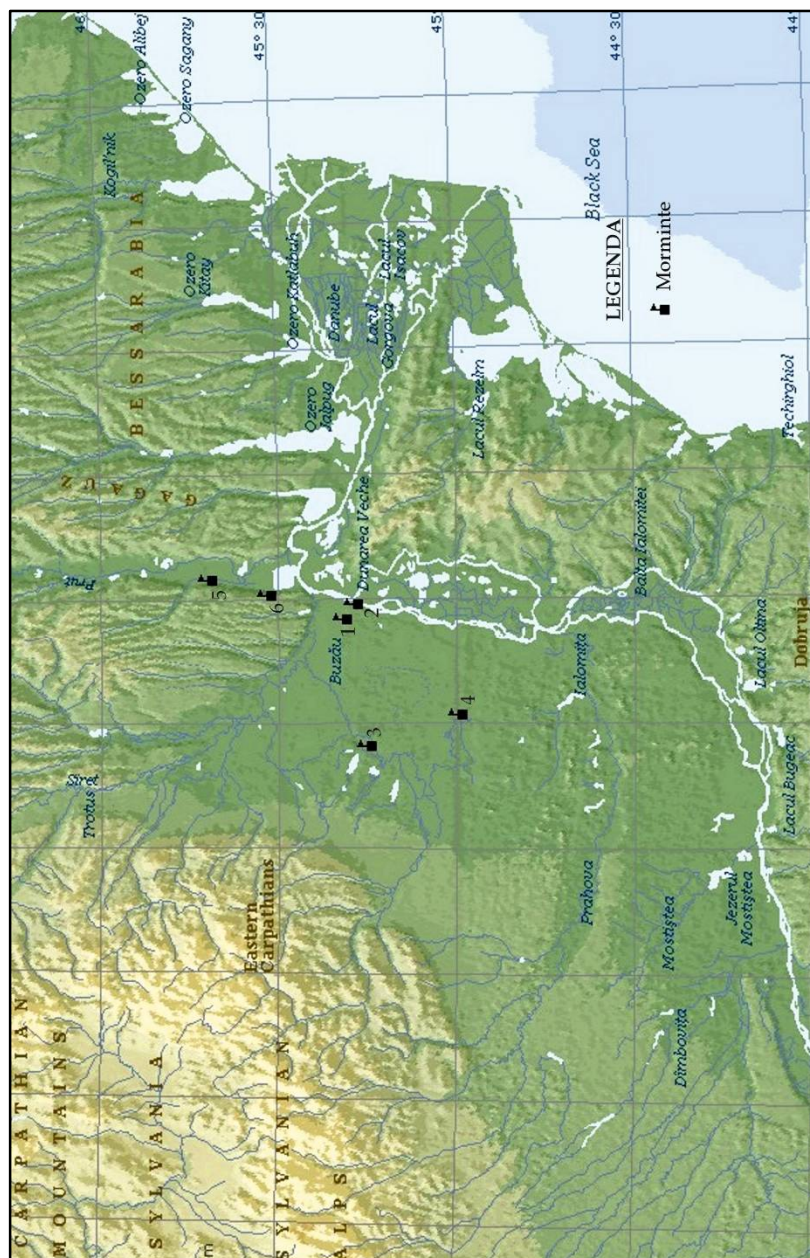

Figura 1. Morminte - Cultura Katakobnaja: 1. Baldovinești-Pepinieră; 2. Brăila-Brăilița; 3. Grădiștea-Mormântul Elizei; 4. Lișcoteanca-Movila Olarului; 5. Stoicani-Cetățuia; 6. Vânători.

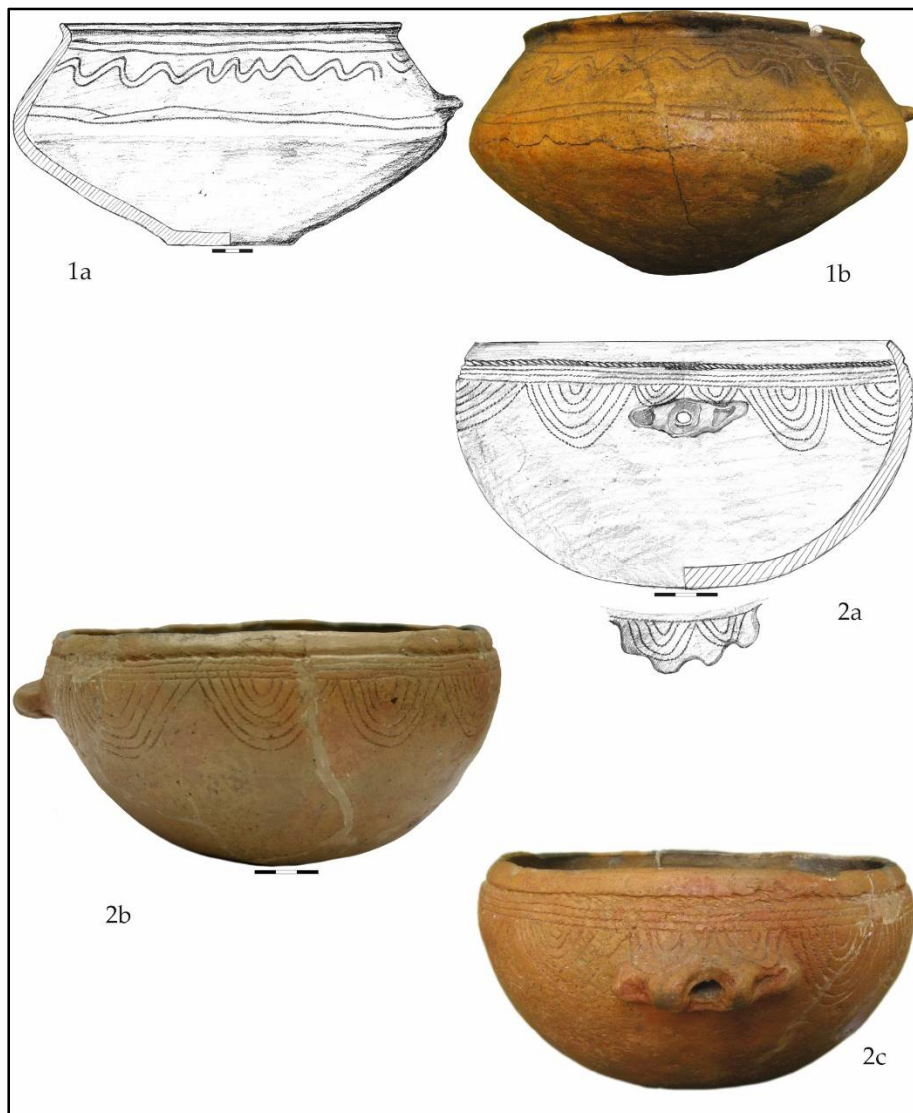

Figura 2. Lișcoteanca-Movila Olarului, jud. Brăila. Ceramică: 1. Castron M1;
2. Castron M4 (Cultura Katakobnaja).

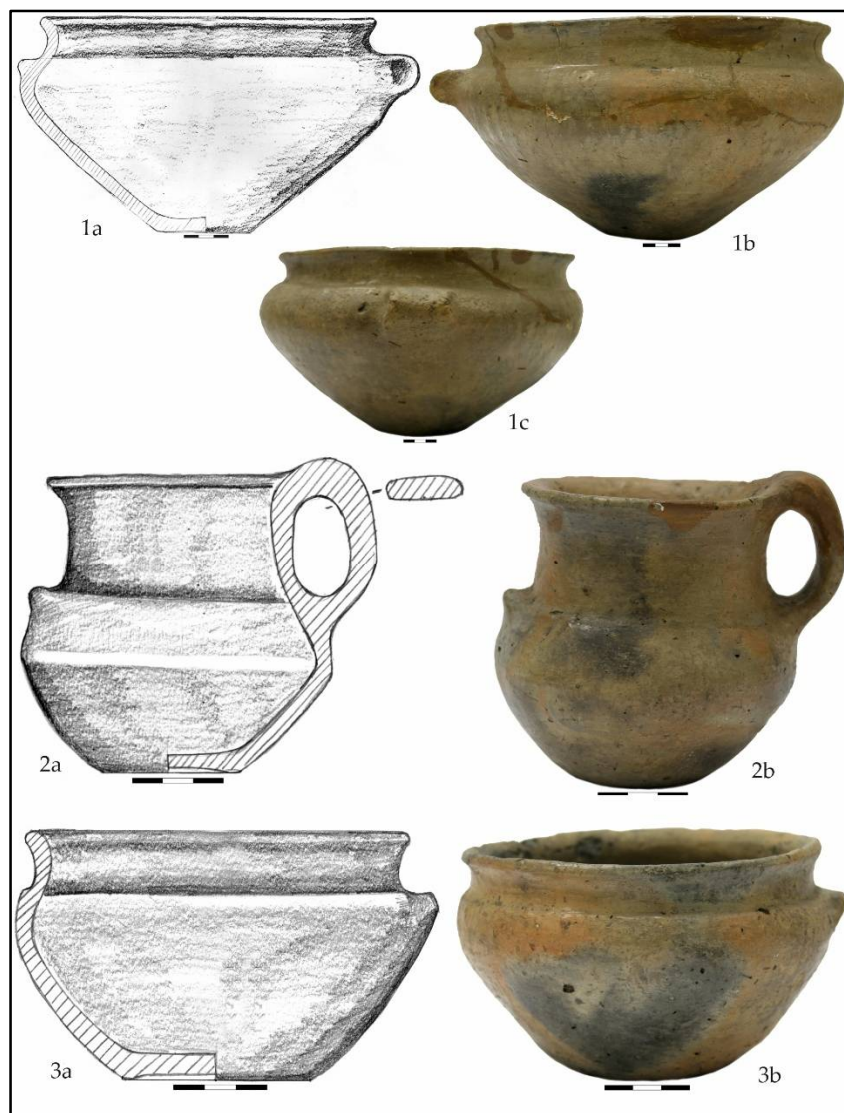

Figura 3. Liscoteanca-Movila Olarului, jud. Brăila.
Ceramică din M11 aparținând Culturii Katakobnaja.